

APVIENOTĀ PASAULES LATVIEŠU ZINĀTNIEKU 3. KONGRESA UN LETONIKAS 4. KONGRESA SEKCIJA “RĪGAS IDENTITĀTE VĒSTURES GAITĀ”

Apvienotajā Pasaules latviešu zinātnieku 3. kongresā un Letonikas 4. kongresā, kas notika Rīgā 2011. gada 24.–27. oktobrī, Latvijas vēstures institūts (LVI) organizēja divas sekcijas, kurās referāti tika nolasīti 25. oktobrī. Sekcijai “Rīgas identitāte vēstures gaitā” norises vieta bija Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja (RVKM) greznā Kolonnu zāle. Ievadvārdos Latvijas vēstures institūta direktors prof. Guntis Zemītis atzīmēja, ka Rīgas vēsturi pēta dažādu specialitāšu zinātnieki un vairāku iestāžu pārstāvji, kuru savstarpējā sadarbība turpmāk būtu vēl vairāk jāveicina. Muzeja direktore Klāra Radziņa uzsvēra, ka muzeja bagātajās krātuvēs glabājas milzīgs avotu daudzums, kas gaida savus pētniekus, un aicināja kongresa dalībniekus vēl aktīvāk iesaistīties mūsu valsts galvaspilsētas senatnes skaidrošanā.

Sekcijā “Rīgas identitāte vēstures gaitā” tika nolasīti 15 referāti, kas aptvēra Rīgas pastāvēšanas visus astoņus gadsimtus no 13. līdz 20. gs., bet lielākoties bija veltīti viduslaiku un agro jauno laiku vēstures jautājumiem. Tā kā šoreiz liela daļa sekcijas referātu bija gatavota Valsts programmas “Nacionālā identitāte” ietvaros, tad pētījumu centrā tika izvirzītas sociālās un kultūras vēstures problēmas. Referenti centās parādīt, ka Rīgas savdabība, neatkarīgojāmā identitāte radusies tās daudz nacionālā iedzīvotāju sastāva dēļ, blakus vietējo tautu kultūrai parādoties vācu, zviedru, poļu, krievu u.c. tradīcijām un ārzemju iespaidiem un veidojoties kultūru mijiedarbībā.

Rīta sēdē nolasītie pieci referāti bija veltīti arheoloģiskajiem atradumiem, kas sniedza liecības par rīdzinieku ikdienas dzīvi viduslaikos un agrajos jaunajos laikos. Plašākai apkopojošai tēmai pievērsās numismāte Dr. hist. Tatjana Berga referātā “800 gadu dokumentālajām liecībām par monētu kalšanu Rīgā”. Viņa uzsvēra, ka 1211. gadā bīskaps Alberts, pateicoties par atbalstu Livonijas iekarošanā, Gotlandes tirgotājiem Rīgā piešķīra monētu kalšanas tiesības. No Baltijas jūras austrumu piekrastes pilsētām tieši Rīga bija pirmā, kas ieguva šādas tiesības. Monētu kalšana Rīgā ar pārtraukumiem turpinājās līdz 1707. gadam, bet tieši pirmsākumi līdz šim pētīti vismazāk. Par tiem jaunas atziņas devusi nesen iegūtu depoziņu izpēte.

LU doktorants Rūdolfs Brūzis referātā “Rīgā un tās apkārtnē atrastie 14.–16. gs. zobenī” analizēja astoņus atradumus. Apskatītie vienasmens un divasmeņu zobenī vai to fragmenti atbilst Rietumeiropā lietotajiem vēlo viduslaiku ieročiem. Referents atzīmēja, ka pilsētnieki galvenokārt nodarbojušies ar amatniecību un tirdzniecību, tāpēc ieroču atradumu ir maz. Tomēr atsevišķi atradumi var liecināt par kādreizējo īpašnieku sociālo statusu.

RVKM Arheoloģijas nodaļas krājuma glabātāja Mag. hist. Ilze Reinfeldē savu referātu “Rīgā atrastā 16.–17. gs. Zīburgas akmensmasas keramika” bija sagatavojusi, izmantojot muzejā glabāto Vecrīgas izrakumu materiālu. Tā apjomīgu daļu veido importa priekšmeti – Reinzemē gatavoto trauku lauskas. Īpaši izcilas bijušas Zīburgas krūzes – augstas kvalitātes dekoratīva

galda keramika, kas lietota vīna pasniegšanai un dzeršanai. Referentei izdevies identificēt trīs trauku tipus, dažu krūžu reljefajam rotājumam atrast grafiskos paraugus – vācu “mazo meistarū” gravīras, precizēt vairāku priekšmetu datējumu ar 16. gs. 70. un 90. gadiem, kā arī konstatēt, ka Rīgā Zīgburgas izcelsmes akmensmasas trauku ir mazāk nekā ražojumu no citiem Reinzemes keramikas centriem. Jāatzīst, ka agro jauno laiku keramikas izpēte Latvijā līdz šim gandrīz nav notikusi, tāpēc šī ir perspektīva tēma, kas var dot jaunas atziņas ne tikai par rīdzinieku ikdienas priekšmetiem, bet arī par tirdzniecības un kultūras sakariem Baltijas jūras zemēs 16. un 17. gadsimtā.

LVI arheoloģe Dagnija Svarāne referātā “13.–15. gadsimta Rīgas alvas piekariņi kā liecības par iedzīvotāju jaunu identitāti” analizēja 18 atradumus, kas apliecina novitātes piekariņu izgatavošanā un rotājuma simbolikā. Jauninājumi izpaužas gan konstruktīvi sarežģītāku divpusīgu lejamveidņu izgatavošanā, gan kvalitatīvāka metāla sakausējuma (alvai pievienoja svīnu, varu, bismutu un antimonu) izmantošanā, kas izstrādājumiem piešķīra lielāku izturību. Piekariņu rotājumā konstatēta gan dzelzs laikmetā vietējiem iedzīvotājiem raksturīgā ornamenta tālāka attīstība, gan ar jaunievesto kristīgo ticību saistīti elementi.

LVI arheoloģe Silvija Tilko referātā “Kaula apstrāde viduslaiku Rīgā” aplūkoja kaula un raga apstrādes liecības – pusfabrikātus un darbarīkus, kā arī ikdienā izmantotos priekšmetus (nažu spali, rokturi, ķemmes, slidas, rakstāmriki, spēļu kauliņi) no diviem objektiem (1984.–1985. g. izrakumiem Alksnāja ielā un 1986.–1989. g. pētījumiem Doma laukumā). Šos atradumus, kas rada priekšstatu par rīdzinieku nodarbēm, mājsaimniecību un brīvā laika pavadīšanu 13.–17. gs., referente uzskata par vietējiem ražojumiem, tomēr nav noliedzama līdzīgu atradumu izplatība Hanzas reģionā.

Priekšpusdienas sēdē “Rīgas vietas identitāte” tika nolasīti četri referāti. LVI vēsturnieks Dr. hist. Muntis Auns referātā “Rīgas apkārtnes apdzīvotās vietas un ģeogrāfiskie objekti Livonijas laika dokumentos” bija apkopojis ziņas par apmēram 150 rakstītajos avotos konstatētiem viduslaiku objektiem – salām, ezeriem, upēm, strautiem, pagastiem, ciemiem, muižām, kuru lielāko daļu iespējams lokalizēt Rīgas apkārtņē – no Daugavas grīvas līdz Doles salai. Nosaukumu izcelsme lielākoties saistāma ar lībiešu valodu. Ķekavas apkaimes vietvārdos parādās arī latviešu valoda, bet vietām – galvenokārt Daugavas salām un muižām sastopami vācu nosaukumi. Referents atzīmēja, ka padziļinātai vietvārdu izpētei būtu nepieciešama sadarbība ar valodniekiem.

Dr. hist. Ieva Ose nolasīja referātu “Sarkanais tornis un Kobronskansts – Pārdaugavas vizuālās identitātes izmaiņas 17. gs.”. Tajā bija apkopota un analizēta Zviedrijas Valsts arhīvā un Kara arhīvā glabātos Kobronskansts plānos un pārbūves projektos atrodamā informācija par skansti no tās izveidošanas 1621. gadā līdz 1709. gada rudenim, kad skansti ieņēma krievu armija. Plānu izpēte ļāvusi labot literatūrā ieviesušās skansts būvperiodu datējuma un plānojuma kļūdas, noskaidrot, ka Kobronskanstij bija četri būvperiodi, tajā nekad nav bijusi baznīca, kā arī precizēt Sarkanā torņa nojaukšanas laiku (starp 1642. un 1646. gadu). Bez tam konstatēts, ka vairākos Rīgas pilsētas un tuvākās apkārtnes kopskatos (M. Meriāns 1638. g.,

G. Bodenērs 1700. g. u.c.) iezīmētais Kobronskansts plāns attēlo nevis toreizējo nocietinājuma izskatu, bet gan nekad nerealizētu projekta variantu.

LU Vēstures un filozofijas fakultātes dekāna Dr. hist. Andra Šnē referāts "Arheoloģiskās liecības par Kobronskansts apdzīvotību un apbūvi jaunajos laikos" balstījās uz viņa vadībā 2010. un 2011. gada vasarā veiktajiem izrakumiem Torņakalnā, kur plānots būvēt LU Dabaszinātņu akadēmiskā centra jauno korpusu. Šajā vietā, kur 17. gs. atradās daļa no zviedru izveidotās skansts, izrakumu laikā izpētīti 820 m², atsedzot koka celtni paliekas un iegūstot vairāk nekā 450 senlietu – gan skanstī dzīvojušo kareivju ieroču fragmentus, gan rotas un ikdienā lietotus priekšmetus. No tiem kā interesantākos var minēt koka atvāžamā saules pulksteņa daļu, amputācijas zāģi, zobena rokturi ar ikšķa aizsargu, viltoto monētu depozītu, koka maizes lizi u. c., kas datējami ar 17. gs. otro pusi. Bet 18.–19. gs. kultūrlānis pētītājā vietā postīts, 20. gs. sākumā pamatīgi pārveidojot reljefu.

LVI dendrohronologs Dr. biol. Māris Zunde referātā "Rīgas vēsturiskajās būvēs lietotie kokmateriāli un to sagādes rajonu noteikšana" uzsvēra, ka starp Rīgā un citur Latvijā būvēto seno celtni kokmateriāliem vērojamas būtiskas atšķirības. Tā kā Rīgā daudz izmantoja no Daugavas augšteces atpludinātus kokmateriālus, tad tiem ir garāks starplaiks starp koku nociršanu un iebūvēšanu. Referents koku augšanas ģeogrāfiskā rajona aptuvenai noteikšanai lietojis daudzdimensiju statistiskās analīzes metodes, aprēķinos izmantojot koku gadskārtu platuma datu laikrindu korelācijas būtiskuma rādītājus – Stjudenta t-vērtības. Viņš konstatējis, ka pa ūdensceļu Rīgai piegādāti ievērojami lielāku izmēru baļķi un 16.–19. gs. palielinājies tieši priedes kokmateriālu pielietojums. Referents secināja, ka seno koka būvdetaļu izpēte vēl var sniegt plašu un interesantu papildinformāciju gan par kokmateriālu tirdzniecību, tai skaitā eksporta vēsturi, gan dot būtiskus papildinājumus daudzu Rīgas senceltni būvēsturei.

Pēcpusdienas sēde bija veltīta Rīgas iedzīvotāju fiziskajai un sociālajai identitātei. Vispirms referātus nolasīja četri LVI pārstāvji. Bioarheologs Dr. hist. Guntis Gerhards referātu "Epidēmijas viduslaiku un jauno laiku Rīgā" bija sagatavojis, izmantojot gan rakstītos vēstures avotus, gan arheoloģiskos un paleopatoloģiskos datus. Viņš konstatēja, ka dokumentārajos avotos ir maz informācijas par slimībām un epidēmijām. Mēris kā postoša epidēmija Rīgu nav skāris agrāk par 17. gs., ko apstiprina arī arheoloģiskās liecības. Līdz tam daudz postošāka ietekme uz rīdzinieku fizisko attīstību bija badam, militāriem konfliktiem un pašreiz nenosakāmām sērgām. Referents uzsvēra, ka turpmāk nepieciešams veikt starpdisciplinārus pētījumus, lai gūtu jaunus datus par epidēmijām Rīgas vēsturē.

Dr. hist. Gunita Zariņa nolasīja referātu "Rīgas 14.–17. gs. iedzīvotāju uzturs", ko bija sagatavojusi kopā ar Dr. chem. Arturu Viksnu un Mag. chem. Vitu Rudoviču. Arī šajā referātā izmantoti gan rakstītie vēstures avoti, gan arheoloģiskie un bioarheoloģiskie materiāli. Veiktās kaulaudu analīzes ļāvušas secināt, ka Rīgas 14.–17. gs. vidusslāņa iedzīvotāji biežāk nekā zemnieki Latvijas laukos uzturā lietojuši gaļu un zivis.

Arheologa Dr. hist. Roberta Spīrģa referāts "Liecības par 13.–18. gs. rīdziniekiem pēc Pēterbaznīcas kapsētas izrakumiem" bija veltīts 2004. gada

pētījumos iegūto materiālu analīzei. Izrakumos ap 5 m biežajā kultūrslānī tika atsegti un izpētīti 194 apbedījumi, iegūstot jaunus datus par šīs kapsētas izmantošanas ilgumu, apbedīšanas tradīcijām, kapu blīvumu un stratigrāfiju. Referents uzsvēra, ka Sv. Pētera baznīcas kapsētā konstatēts līdz šim Rīgā neredzēts apbedījumu kārtu daudzums – pavisam 22 līmeņi. Pētījumu rezultātā izstrādātais apbedījumu līmeņu datējums palīdzēs pilsētas iedzīvotāju vēsturiskās demogrāfijas, slimību, dzīves apstākļu un citu jautājumu pētniecībā.

Vēsturniece Dr. hist. Anita Čerpinska referātā “1710. gada kapitulācijas akts kā Rīgas namnieku identitātes atspoguļotājs” pievērsās Lielā Ziemeļu kara laikam, kad notika pilsētas padošanās Krievijai. Analizējot padošanās līguma sagatavošanas un pieņemšanas gaitu, referente secināja, ka pilsētas vadība un namnieki centās saglabāt agrāk iegūtās tiesības Rīgai un tās iedzīvotāju grupām, kā arī atjaunot privilēģijas, kuras bija ierobežojusi Zviedrijas valdība. Krievijai tobrīd bija nepieciešams nostiprināties jauniegūtajās teritorijās pie Baltijas jūras, tādēļ pilsētas piedāvātie līguma punkti tika pieņemti bez lielām atrunām. Kapitulācijas akts, ko pēc Pētera I nemainītu apstiprināja visi Krievijas valdnieki līdz Aleksandram II, ļāva Rīgai saglabāt savu teritoriju un ienākumus. Pilsētas vadības un namnieku kompetencē palika pilsētas pārvalde, tiesu sistēma, tirdzniecības organizācija, kā arī zināma noteikšana baznīcas un skolu jautājumos. Tādējādi Rīgas rāte un namnieki līdz pat 19. gs. vidus tiesu un pārvaldes reformām saglabāja noteicošo lomu Rīgas dzīves organizācijā. Referente secināja, ka turpmāk būtu nepieciešams sīkāk pētīt konkrētas Rīgas pilsētas tiesības, tāpat rātes un Krievijas valdības diskusijas par tām 18. un 19. gs. gaitā.

RVKM Rīgas vēstures izpētes un ekspozīciju darba nodaļas vadītāja Ingrīda Miklāva nolasīja referātu “Rihards Jūlijs Štegmans – Rīgas pilsētas galvenais mērnīeks (1871–1917)”, kurā pievērsās viņa dzīves un darba apskatam. Pēc Latvijas Valsts vēstures arhīvā un dienas presē atrastām ziņām viņai izdevies ar jauniem faktiem papildināt Štegmana biogrāfiju. Izpētīti Štegmana izgatavotie pilsētas plāni, no kuriem daļa ir publicēta, bet citi saglabājušies kā manuskripti muzeja krātuvē. To skaitā minamas iespiestās kopijas, kas lietotas pilsētas attīstības plānošanai 19. gs. beigās un 20. gs. pirmajos gadu desmitos. Referente uzsvēra, ka Štegmans nodarbojies arī ar pilsētas teritorijas attīstības vēstures pētījumiem un atspoguļojis tos Rīgas senā centra karšu rekonstrukcijās. Tomēr šī pilsētas mērnīeka ievērojamais devums nav vēl pilnībā izpētīts – jāturpina Štegmana darbu apzināšana citās krātovēs.

20. gs. Rīgai bija veltīts viens referāts. Parīzes Sociālo zinātņu augstskolas (*École des hautes études en sciences sociales, Paris*) Vēstures pētniecības centra doktorants Dipl. Ing., Mag. Soc. Sc. Ēriks Leburīss (*Eric Le Bourhis*), kas labā līmenī apguvis latviešu valodu, savā pētniecības darbā pievērsies Rīgas pilsētplānošanas vēsturei pēc Otrā pasaules kara. Viņa referāts “Rīgas vēsturiskā centra veidošanas “ideoloģijas” attīstība 1965.–1985. g.” bija sagatavots, izmantojot 20. gs. 60.–80. gadu Rīgas arhitektūras un pilsētbūvniecisko pieminekļu aizsardzības institūciju oficiālo saraksti, sēžu protokolus, publikācijas dienas presē un nozares literatūrā. Referents secināja, ka kopš 60. gadu

Sekcijas “Rīgas identitāte vēstures gaitā” referenti pie Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja ieejas. 1. rindā no kreisās: Ilze Reinfeldē, Anita Čerpinska, Dagnija Svarāne, Silvija Tilko, Ingrida Miklāva, Gunita Zariņa, Roberts Spirģis; 2. rindā: Guntis Gerhards, Tatjana Berga, Rūdolfš Brūzis, Muntis Auns, Ieva Ose; 3. rindā: Māris Zunde, Andris Šnē, Ēriks Leburīss (Astrīdas Meirānes foto)

otrās puses vietējās amatpersonas pakāpeniski centās ieviest 1964. gada Venēcijas kongresa idejas pilsētplānošanā. No atsevišķu senu celtnu aizsardzības notika pāreja uz Vecrīgas aizsardzības zonas izveidošanu 1968. gadā un vēsturiskā centra iekļaušanu pilsētūbniecības pieminekļu sarakstā 1983. gadā. Tādējādi ar ainavas un telpas nozīmes pieaugumu vecpilsētā tika paplašināta Rīgas identitāte, kuras strauju attīstību sekmēja tūrisma un jaunās pilsētas stratēģijas izstrādāšana 80. gados.

Nolasītie referāti aptvēra Rīgas vēstures dažādus laikposmus un atšķirīgas dzīves jomas. Tomēr jāatzīst, ka pašlaik nav neviena aktīva vēsturnieka, kas Rīgas izpētei būtu veltījis daudzus gadus un kam tā būtu galvenā pētījumu tēma. Referentiem Rīgas izpēte ir vai nu blakustēma – pētījums savā nozarē, šoreiz izmantojot Rīgas materiālu, vai neregulāra pētniecība papildus pamatdarbam, vai pirms dažiem gadiem iesāktai disertācijai savākto materiālu prezentācija. Kā jau minēts, vairāki referenti norādīja uz starpdisciplināru pētījumu un dažādu nozaru speciālistu ciešākas sadarbības nepieciešamību. Tomēr kopumā jāatzīst, ka nolasītie referāti

bija nozīmīga jaunu materiālu prezentācija plašākam interesentu lokam. Referentu veikto materiālu vākumu un pētījumu secinājumus varēs izmantot, kad nākotnē tiks rakstīts kāds lielāks apkopojošs darbs par Rīgas vēsturi.

Latvijas vēstures institūts sirsnīgi pateicas Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja direktorei Klārai Radziņai un muzeja darbiniekiem par kongresa sekcijas norises vietas nodrošināšanu un lielo organizatorisko atbalstu.

Ieva Ose

APVIENOTĀ PASAULES LATVIEŠU ZINĀTNIEKU 3. KONGRESA UN LETONIKAS 4. KONGRESA SEKCIJA “NACIONĀLĀ IDENTITĀTE UN VALSTISKUMA PROBLĒMAS 19.–21. GS.”

25. oktobra rītā līdz ar pārējām Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku 3. kongresa un Letonikas 4. kongresa “Zinātne, sabiedrība un nacionālā identitāte” sekcijām Latvijas vēstures institūta zālē darbu sāka arī sekcija “Nacionālā identitāte un valstiskuma problēmas 19.–21. gs”. Atklājot sekcijas darbu, institūta direktors Dr. hist. Guntis Zemītis ievadrunā atzīmēja gan pasākuma kopējo vērienīgumu un nozīmi, gan arī šeit apskatāmā perioda tematisko daudzveidību. Pieteiktās programmas referātu klāsts patiešām bija plašs un visnotaļ iespaidīgs. Sekcijas darbu vadīja Dr. hist. Daina Bleiere.

Pirmais referēja Dr. habil. art. Ojārs Spārītis, pievēršoties 19. gadsimta latviešu mākslinieka Artura Baumaņa daiļrades slēptajiem patriotiskajiem motīviem uz sava laika glezniecības kopainas fona. A. Baumanis, iespējams, uzskatāms par daudzu nacionālās glezniecības tradīciju pamatlicēju, jo viens no pirmajiem centās atveidot patiesu un nevācisku tautas pagātnes tēlu.

Dr. habil. hist. Jānis Bērziņš sniedza pārskatu par latviešu deputātu darbību I un II Krievijas Valsts domē, norādot, ka tā bija pirmā reize Latvijas vēsturē, kad tik lielai tautas daļai bija dota iespēja vēlēties. Pirmajā domē par deputātiem kļuva 12 latvieši, kas lielākoties izvēlējās atbalstīt kadetu partiju, lai gan ieturēja no tās atšķirīgu nostāju jautājumā par Baltijas tiesībām un autonomiju.

Dr. hist. Līga Lapa parādīja 1906. gada Vidzemes un Kurzemes revolucionāro kaujinieku darbības patiesi biedējošo raksturu, kas izpaudās absolūtā vienaldzībā pret līdzpilsoņu dzīvību. Gada laikā šo revolucionāru laupīšanas uzbrukumu rezultātā kā gadījuma upuri gāja bojā 44 privātpersonas un vēl 14 tika ievainotas. Kopumā togad notika vairāk nekā simts uzbrukumu valsts amatpersonām un privātuzņēmumiem gandrīz vienīgi ar nolūku nolaupīt naudu.

Dr. hist. Ēriks Jēkabsons runāja par latviešu tautības virsniekiem cariskās Krievijas armijā. Pavisam līdz impērijas sabrukuma brīdim šādu cilvēku